

הרב אריאל בראלי

וועדה למינוי דיינים כהלכה

א. הגוף הממנה

המצווה למנות שופטים היא מצווה ציבורית, המחייבת כל אחד לסייע במימושה¹. כך כתב 'ספר החינוך' (מצווה תצא): 'צבור הראוי לקבוע להם בי"ד ולא קבעו בטלו מצות עשה זו'. המינוי הראשון של שופטי ישראל נעשה על ידי משה רבנו, כפי שנאמר בספר דברים (דברים א ג-טו):

הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם. ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות. ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אתם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרת ושטרם לשבטיכם.

ולדורות, תפקיד זה מוטל על הסנהדרין, בדומה למשה שייצג את הסנהדרין². הרמב"ם מטיל עליהם ליזום ולחפש אחר מועמדים מתאימים; וכך כותב (הל' סנהדרין פ"ב ה"ח): אמרו חכמים **בית דין הגדול**³ היו שולחים בכל ארץ ישראל ובודקים, כל מי שימצאוהו חכם וירא חטא ועניו ושפוי ופרקו נאה ורוח הבריות נוחה הימנו - עושין אותו דין בעירו.

במקום אחר מתברר שסמכות זו מסורה גם למלך, בהיותו מייצג הציבור; וזו לשון הרמב"ם (הל' סנהדרין פ"ג ה"ח)⁴:

כל סנהדרין או **מלך או ראש גולה** שהעמידו להן לישראל דין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דין, אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה, שנאמר לא תכירו פנים במשפט, מפי השמועה למדו שזה מדבר כנגד **הממונה להושיב דיין**.

1. כעין מה שכתב ספר החינוך, מצוה תא, על האחריות למצווה ציבורית: 'ונוהגת מצוה זו בזמן הבית, והיא מן המצוות שהן מוטלות על הציבור, ואם שמא חס ושלום יתרשלו בה שלא להקריבם בכל יום ביטלו עשה זה, והשגגה נתלית על כל עדת בני ישראל היודעים בדבר אם יש כח בידם לתקן בשום צד'.

2. סנהדרין טז ע"ב.

3. מכאן ראה שאף בי"ד של שלושה ממונה על ידי סנהדרין, עי' במה שכתב ר"י פרלא, לרס"ג ח"ג פרשה א.

4. אך לדעת האברבנאל בפירושו לתורה (דברים טז, יח), אין התורה מעוניינת שהמלך יהיה מעורב בבחירת שופטים. 'והנה, אדון הנביאים ביאר בזה **שהשופטים שיהיו בישראל, שאין ראוי שימנה אותם המלך, ולא יהיו מידו, אבל שהעם ימנו אותם**, רוצה לומר, שכל שבט ושבט ימנה את השופטים הראויים בכל עיר מעריהם. ועל זה אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטיך (דברים טז, יח), רוצה לומר: שה' אלקיך נתן מינוי השופטים לשבטיך, שהם ימנו אותם בשעריהם, לא המלך'.

כאמור, מצווה זו מוטלת על הציבור, לדאוג לכך שהסנהדרין או המלך יבחרו שופטים. מסתבר שגם כאשר אין מלך וסנהדרין, יש לבחור נציגי ציבור שהם ימנו את השופטים⁵. וכך כתב 'ספר החינוך' (מצוה תצא):

ויש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם קצת מן הטובים שבהם, שיהיה בהם כח על כולם להכריח בכל מיני הכרח שיראה בעיניהם על עשיית מצות התורה ולמנוע מקרבם כל דבר מגונה.

ב. שיתוף הציבור

הרכב הוועדה למינוי דיינים, הכולל רבנים ואנשי ציבור, עולה בקנה אחד עם דברי הגמרא במסכת ברכות (נה ע"א). שם מתבאר שיש צורך להתייעץ עם הציבור על בחירת השופטים, אף אם הם נבחרו ישירות בידי ה'. מי שמתעלם מהציבור עושה דבר חמור, וכך פסק הרמ"א (חו"מ סי' ג סעי' ד): 'מכל מקום מי שעושה זה בלא רשות הקהל, מצער הציבור ועתיד ליתן את הדין'. ואף כאשר מדובר על תלמיד חכם גדול, יש לשתף את הציבור בבחירתו; וכך כתב התשב"ץ (שו"ת, א' סי' קסא) בנוגע למינוי הריב"ש:

תחלת דברי אני אומר שנטה מעט מהדרך הנכונה דרך המוסר ממה שלא נמלך עם הציבור ואף על פי שהדין המתמנה על הציבור היה מופלא וסמוך והממנה אותו היה אדם גדול בדורו ראוי הוא שימלך עם הציבור קודם מנותו אותו שהקב"ה אינו ממנה פרנס על הציבור אא"כ נמלך בהם כדאמר' בפ' ה"ה ע"א). וכזאת כתב גם 'חת"ם סופר' (שו"ת, ח"ה סי' יט):

הרב הזה, וגם אם גבהו כארזים וחסון כאלונים, לא יפה עשה בעמיו לעלות על גפי מרומי קרת בחוזק יד. ואיה חכמתו בתלמוד? הלוא כה אמרו במסכת ברכות (נה ע"א): אמר רבי יצחק: אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם נמלכין בציבור, שנאמר: ראו קרא ה' בשם, בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה. ואמלא אותו רוח אלקים, בחכמה ובתבונה ובדעת (שמות לה, ל). אמר הקדוש ברוך הוא למשה: הגון לפניך בצלאל? אמר לו: ריבוננו של עולם, אם לפניך הגון - לפניי לא כל שכן. אמר לו: אף על פי כן, לך אמור להם לישראל: הגון לפניכם בצלאל? ומעתה ישפוט אדם: אם בצלאל, שהיה מלא בחכמה ובתבונה ובדעת, וצוה עליו הקב"ה על ידי שלוחו הנאמן, משה רבנו עליו השלום, ולא רצה להכריחם להתמנות שלא בשאלת פיהם ורצונם, ואיך יתמנה שום אדם בשום התמנויות מבלי שאלת פי ורצון רוב הקהל!

ר' יהונתן איבישיץ בספר 'אורים ותומים'⁶ העיר בחריפות על הנהוג בימיו, ושם הוא מצטט תשובת מהר"ם מרוטנבורג; וזו לשון ה'אורים ותומים':

5. כתב הרמב"ן כי לאחר שבטלה הסמיכה כל הדינין בטלין מן התורה, דכתיב: לפנייהם - ולא לפני הדיינות, ואין חייבים במצוות מינוי שופטים מן התורה כלל (דברים א, יג).
6. אורים ותומים, חו"מ סי' ג (אורים ס"ק יג).

ותמהני שלא העתיק שהוא חרם ר"ת ורשב"ם וראב"ן וק"ץ רבנים והוא בתשובות מהר"ם ד"פ⁷ בסופו וז"ל ועוד גזרנו ונידינו וחרמנו בשמתא ובשם מיתה שלא יהיה אדם רשאי ליטול שררה על הציבור לא ע"י מלך וכו', כי לענוש וכו' אם לא שימנו אותם רוב הקהל מפני חשיבותם, והעובר על זה וכו' פתו פת כותי וכו' ושמומר ינוח ברכות על ראשו עכ"ל. הדור אתם ראו ושמעו כמה רב מהעונש שיש בזה הנוטל שררה על הציבור ע"י שררה, ובעונותינו **פשטה נגע צרעת ממארת הזו בזמנינו**, וכמה כרכים נחרבו וכמה בתי המדרשות נידלדלו ע"י כן, וכמה הריסות בתורה ולומדים גרם זה, וחובה על רבני זמן לעשות גדר בזה לבל יהיה ח"ו פרוץ מרובה על העומד, ואולי יזכני ה' ליישר חילי לעשות בזה תיקון וצורך שעה להרים דגל תורה ולנער רשעים מהארץ א"ה.

ג. אחריות ציבורית

מנגד, יש להיות ערניים לכך שסמכות זו שניתנה לנבחרי הציבור לא תיצור אצלם עמדה המתנשאת מעל השופטים. וכבר עמד על כך 'אור החיים' בפירושו לתורה (דברים טז, יח), וזו לשונו:

תתן לך - פירוש שהממנים עצמן לא יאמרו בדעתן שלא תשלוט עליהם מקל מרדותו של שופט ושוטר כיון שהם הממנים אותו אלא שימנום לשפוט ולרדות אותם, והוא אומרו תתן לך פירוש עליך. עוד יותר מכך, הציבור שמינה את הוועדה מצווה להמשיך וללוות את התהליך, ולהקפיד שלא יהיו עיוותים בבחירת השופטים. לדעת 'אור החיים', האחריות על כך היא של כלל הציבור; וזו לשונו (שם, יט):

לא תטה משפט... לא יחד האזהרה לשופטים וצוה לנוכת, להעיר כי **כללות ישראל** ישנם גם כן באלו אזהרות אם לא ימנו השופטים כדרך שנצטוו, הם המטים משפט הם העוברים על כל האמור.

ובייחוד חלה אחריות זו כאשר הבחירה בשופטים היא לזמן מוגבל, ובעתיד יצטרכו שוב לאשר את תפקידם. אזי ישנו חשש שהדיינים יחושו תלות מוגברת בנבחרי הציבור⁸. וכבר התריע על כך המהר"ל מפרג (נתיבות עולם, נתיב הדין פרק ב):

מעתיא אוי לנו מיום הדין, כי הדיינים שהם הרבנים במדינות אלו **כולם תלויים בראשיתם וביחידי הקהל**, שכל שנה או ג' שנים חוזרים להעמיד אותו על רבנות, ואיך לא יהיה ירא מפניהם. וראוי לומר כי דין כמו זה פסול מדינא, וכל זה ממעשה הדור עם שאר דברים שבארצות אלו, כי אין בעלי הבתים מאמינים לרב,

7. עי' תשובות מהר"ם, ד' קרימונה סי' עח.

8. על שולחנה של הכנסת הוגשה הצעת חוק לקצוב את מינוי רבני ערים לעשר שנים בלבד, ולאחר מכן לערוך בחירה מחודשת. יש לשקול הצעה זו לאור המציאות הקשה שאותה מתאר המהר"ל, וממנה מתריע.

כי יראים אולי יצא חוץ לשורה, ולכך יש לחוש גם כן כי הרב ירא מבעלי הבתים אם לא יעשה רצונם.

סוף דבר

הרכב הוועדה למינוי דיינים מייצג נכונה את הצורך בשילוב נציגי הציבור בבחירת דיינים. עם כל זאת, יש להזהר ממעורבות יתר של אנשי הרוצים לקדם אג'נדות פרטיות, הפוגעות בעצמאות הפסיקה של הדיינים. הדרכתה של תורה 'לא תגורו מפני איש' (דברים א, יז) מכוונת גם היא להחזקת עמדה עצמאית, ללא תלות באנשי הציבור וללא חשש מפניהם. בדרך זו יוערך מעמדו של בית הדין בעיני הציבור, ונזכה להשבת המשפט לאיתנו.

